

АДАПТАЦІЯ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**Шевченко С. В.**

*старший викладач кафедри фундаментальних наук
Військова академія (м. Одеса)
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-4825-8476
svetlana.shevchenko071958@gmail.com*

Горліченко М. Г.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фундаментальних наук
Військова академія (м. Одеса)
Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-5580-34-07
marina.gorlichenko@gmail.com*

Буренкова К. В.

*кандидат хімічних наук,
доцент кафедри фундаментальних наук
Військова академія (м. Одеса)
Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-1242-8138
Kaburenkova@ukr.net*

Ключові слова: адаптація, адаптаційний процес, військовий вищий навчальний заклад, форми адаптації, соціальна адаптація, психологічна адаптація, дезадаптація.

Стаття присвячена дослідженню особливостей адаптації курсантів першого курсу до навчання у вищому військовому закладі та впливу особливостей воєнного стану на їхню адаптацію. У статті проаналізовані підходи до вивчення адаптаційних процесів у першокурсників-курсантів. Оскільки у фаховій літературі єдиного підходу до класифікації адаптації немає, то відповідно до конкретних критеріїв адаптацію розглядають як явище позитивне чи негативне. Адаптованість особистості проявляється в емоційному стані і соціально значущих почуттях (відчуття душевного комфорту, рівноваги, психоемоційної стабільності, стану вдоволеності, позитивні стосунки з членами групи, відсутність стресу та відчуття загрози і т. п.) та показниках адаптованості (впевненість у собі, адекватність самооцінки, ясність самосвідомості, відповідальність, уміння долати перешкоди).

Доведено, що ключовими педагогічними умовами адаптації курсантів до навчання у військових вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) вважають: достатню мотивацію до навчання; позитивне відношення до них молодших командирів; психологічну стійкість до подолання труднощів військової служби; наявність достатньої освітньої бази для оволодіння військовими спеціальностями та інше.

В умовах російського вторгнення в Україну були проведені певні зміни в продовженні навчального процесу у Військовій академії: деякий час курсанти перебували поза межами навчального закладу і виконували військові завдання на своїх постах, заняття були припинені. Як тільки з'явилась можливість проводити навчальні заняття за навчальними

програмами почалися нові труднощі, пов'язані з великим навантаженням та розташуванням у нових місцях, автори дослідили вплив таких змін на адаптацію курсантів та на навчально-виховний процес загалом, який спрямований на підготовку високо мотивованих професійних військовослужбовців.

Доведено дослідженнями багатьох учених, що адаптація – це процес вироблення певного режиму функціонування особистості, тобто бачення її в конкретних умовах місця і часу в такому стані, коли всі духовні і фізичні сили спрямовані й витрачаються лише на виконання основних завдань, у нашому випадку – на навчання та виховання. Авторами у статті проаналізовано особливості процесу адаптації курсантів-першокурсників до навчання в умовах вищого військового навчального закладу з урахуванням того, що адаптаційний період відбувається в них по-різному, залежно від їхніх індивідуально-психологічних особливостей, рівня готовності до навчання у вищій школі. Грамотно організований процес первинної адаптації курсантів дає можливість їм у майбутньому долати труднощі, які трапляються в періоди спеціалізації та професіоналізації у військовому ВНЗ.

ADAPTATION OF CADETS TO EDUCATION IN WARTIME CONDITIONS

Shevchenko S. V.

Senior Lecture

Military Academy (Odesa)

Fontanska doroga str., 10, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0003-4825-8476

svetlana.shevchenko071958@gmail.com

Gorlichenko M. G.

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Basic Sciences

Military Academy (Odesa)

Fontanska doroga str., 10, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5580-34-07

marina.gorlichenko@gmail.com

Burenkova K. V.

Ph.D. in Chemistry, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Basic Sciences

Military Academy (Odesa)

Fontanska doroga str., 10, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0003-1242-8138

Kaburenkova@ukr.net

Key words: *adaptation, adaptation process, military higher educational institution, forms of adaptation, social adaptation, psychological adaptation, maladaptation.*

The article is devoted to the study of the peculiarities of the adaptation of first-year cadets to study at a higher military institution and the influence of the peculiarities of the state of war on their adaptation. The article analyzes approaches to the study of adaptation processes in first-year cadets. Just as there is no single approach to the classification of adaptation in the specialized literature, adaptation is considered as a positive or negative phenomenon

according to specific criteria. Personal adaptability is manifested in emotional states and socially significant feelings (a sense of mental comfort, balance, psycho-emotional stability, a state of satisfaction, positive relationships with group members, lack of stress and a sense of threat, etc.) and indicators of adaptability (self-confidence, adequacy of self-esteem, clarity of self-awareness, responsibility, ability to overcome obstacles).

The key pedagogical conditions for the adaptation of cadets to study in higher military educational institutions (HMEI) are considered to be: sufficient motivation to study; positive attitude of junior commanders towards them; psychological resilience to overcome the difficulties of military service; availability of a sufficient educational base for mastering military specialties, etc.

In the conditions of the Russian invasion of Ukraine, certain changes were made in the continuation of the educational process at the Military Academy: the cadets were outside the educational institution for a while and performed military tasks at their posts, and classes were suspended. As soon as there was an opportunity to conduct training sessions according to educational programs, new difficulties began, associated with a heavy workload and location in new places. The educational process aimed at training highly motivated professional military personnel in these conditions has some features.

Adaptation is the process of developing a certain mode of the personality functioning, that is, seeing it in specific conditions of place and time in such a state, when all spiritual and physical forces are directed and spent only on the performance of basic tasks, in our case – on education and upbringing. The authors of the article analyzed the peculiarities of the first-year cadets adaptation process to study in the conditions of a higher military educational institution, taking into account that the adaptation period takes place in them in different ways, depending on their individual and psychological characteristics, the level of readiness for studying at a higher school. Competently organized process of initial cadets' adaptation enables them to overcome difficulties encountered during periods of specialization and professionalization at a military university in the future.

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація актуалізує питання підготовки відповідального, ініціативного, кваліфікованого військового фахівця, здатного до ефективної роботи зі спеціальності на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного удосконалення. Професійний розвиток особистості військового фахівця починається у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ), де формуються його професійно значущі якості, інтереси, потреби, творчі здібності, зростає загальний рівень культури. Оскільки курсант перебуває у складній ситуації знайомства з новими формами діяльності, спілкування, дозвілля, співвідносить власні сподівання з реальністю, формується його ставлення до навчальної діяльності, тому процес адаптації майбутніх фахівців до умов ВВНЗ є важливим етапом професійної військової підготовки.

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо проблем адаптації особистості до навколишнього середовища, дослідження особливостей адаптаційного періоду курсантів вищих

навчальних закладів потребує вивчення в умовах воєнного стану.

Потреба вивчення особливостей процесу адаптації курсантів-першокурсників до навчання в умовах воєнного стану спонукало нас до розгляду цього питання.

Мета статті – на основі виявлених особливостей соціально-психологічної адаптації курсантів-першокурсників обґрунтувати психолого-педагогічні засади та чинники її оптимізації. У складних умовах нерідко соціально-психологічна дезадаптація породжує втрату сформованих позитивних установок і відносин першокурсника з іншими сокурсниками та викладачами. Психологічна готовність курсантів ВВНЗ до дій в умовах воєнного часу може стикатися з невизначеністю цілей, недостатністю життєвого досвіду, непослідовністю, невмінням спрямувати енергію в потрібне русло. Вищі військові навчальні заклади входять до системи ЗСУ, тому адаптаційний процес у військово-педагогічному середовищі має свою специфіку, особливо в умовах воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині термін «адаптація» використовується як наукова категорія психології, соціології, педагогіки, антропології та інших наук. У системі вищої військової освіти нині здійснюється активна розробка гуманістичних, особистісно орієнтованих концепцій навчання, які б дозволили всебічно розв'язати проблему адаптації молодих людей до умов навчання у ВНЗ. Питання адаптації до навчання у вищому навчальному закладі посідає одне з провідних місць у дослідженнях щодо проблем формування особистості майбутнього фахівця. Питанням адаптації присвячені наукові дослідження О. Безпалько, Н. Заверико, Л. Коваль, Г. Лактіонової, М. Горліченко. Труднощі початкового етапу навчання і чинники, що впливають на процес адаптації, у своїх наукових працях розкривали О. Прудська, А. Андрєєва, С. Гапонова, Ю. Бохонкова. Такі вчені, як Л. Красовська, М. Прищак, Л. Гармаш, О. Маріна у своїх працях роблять акцент на важливості адаптації першокурсників до навчання, підкреслюючи, що успішність адаптації є запорукою сприятливого розвитку у певному соціумі.

Успішна адаптація забезпечує розвиток індивідуальності; здатність незалежно мислити і діяти, а неуспішна – викликає психологічні стани неспокою, невпевненості в майбутньому, невміння визначити свою соціальну роль [3]. Соціально-психологічна адаптація студентів курсантів – специфічний і комплексний процес, який представляє цілісну систему та має розглядатися у загальному контексті адаптаційних процесів живих систем, а організація ефективної соціальної адаптації до умов навчальної діяльності має реалізовуватися через діагностування та корегування їх як суб'єктів діяльності [2].

Виклад основного матеріалу. Термін «адаптація» уперше був введений у наукову термінологію німецьким фізіологом Аубертом у 1865 р. для характеристики явища пристосування до дії відповідних чинників, під адаптацією дослідники розуміли лише функціональні зміни аналізаторів і органів чуття. Але поступово, по мірі розвитку науки, поняття адаптації стало виходити за рамки теорії еволюції. Воно стало проникати в медицину, соціологію, соціальну психологію, кібернетику.

Якщо розглядати педагогічну адаптацію, то це не що інше, як процес взаємодії індивіда із соціальним середовищем, під час якого людина стикається з різними проблемними ситуаціями в галузі міжособистісних відносин. Наприклад, у ВВНЗ це дає змогу курсантам засвоїти специфічні норми і механізми військових установок та поведінки, а також набути таких рис характеру, що мають значення для свого нормального існування

у суспільстві. Адаптація в педагогіці – це кожен з етапів подолання індивідом проблемних ситуацій. При цьому людиною використовуються механізми і навички поведінки, які придбані нею на попередніх етапах своєї соціалізації та розвитку. Одночасно з цим їм відкриваються нові способи розв'язання завдань.

Адаптація – це передумова активної діяльності і необхідна умова її діяльності [1]. На наш погляд, у цьому полягає позитивне значення адаптації для успішного функціонування індивіда в тій чи іншій соціальній ролі. Здатність людини пристосовуватися до різних вимог (соціальних і фізичних) середовища без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту із середовищем. Процес адаптації у ВВНЗ – це процес зміни характеру зв'язків, відносин курсанта до змісту та організації навчально-виховного процесу. Ми вважаємо, що саме на першому курсі відбувається перебудова всієї системи ціннісно-пізнавальних орієнтацій курсантів, виробляються нові способи пізнавальної діяльності та формуються певні типи міжособистісних відносин, і чим ефективніше пройде адаптація, тим вищим буде психологічний комфорт, навчальна мотивація, спрямованість і характер освітньої діяльності на старших курсах.

Успішну адаптацію курсантів можна розглядати як їх входження:

- у нове соціальне середовище;
- у навчально-пізнавальний процес;
- в нову систему відносин.

Колишні школярі чи військовослужбовці, що вступають до ВВНЗ, перебувають тільки на початку шляху до самовизначення. Частина з них свідомо вибрали спеціальність, за якою хотіли б отримати освіту і служити в майбутньому, але є й такі, у яких життєві плани не визначені остаточно. Від того, як відбудеться залучення особистості до нових умов входження у соціальне середовище, наскільки будуть подолані труднощі з придбання професійних навичок (за відсутності навичок самостійної роботи), залежить, як сформується у курсантів вміння знайти способи самореалізації не тільки в рамках професії, але і за її межами. На «базі» цих умінь у майбутньому буде будуватися особистісний та професійний ріст, відбуватися формування життєвих планів [3].

Специфіка процесу адаптації у ВВНЗ визначається різницею в методах навчання та його організації в школі та цивільному виші, що породжує своєрідний негативний дидактичний бар'єр. Першокурсникам не дістає різних навичок і вмінь, які необхідні для успішного оволодіння навчальними програмами. Намагання компенсувати це посидючістю не завжди приводять до успіху. Проходить чимало часу, перш ніж курсант пристосується до умов навчання. Багатьом це досягається дуже

великою ціною. Звідси і низька успішність на першому курсі. Пристосування до нових умов вимагає багато сил. Однією з причин низьких темпів адаптації курсантів є неузгодженість у педагогічній взаємодії між викладачем і курсантом у організації способів навчання. Труднощі адаптації – це не що інше, як труднощі поєднання зусиль викладача і курсанта, а також командира у разі організації способів навчання.

Розрізняють три основні форми адаптації курсантів-першокурсників до умов навчання у ВВНЗ:

– адаптація формальна, що стосується пізнавально-інформаційного пристосування курсантів до нового оточення, до структури спеціального навчального закладу, до змісту навчання в ньому, вимог до своїх обов'язків;

– адаптація суспільна, тобто процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) груп курсантів-першокурсників і інтеграція цих груп з оточенням загалом, особливо з огляду на воєнний стан;

– дидактична адаптація, що стосується підготовки курсантів до нових форм і методів навчальної роботи.

Для успішної адаптації необхідним є прояв активної позиції, яка повинна бути не тільки у викладача, але і у курсанта, тобто повинна бути спільна діяльність. Курсант повинен сам знаходити і вибирати для себе способи і шляхи досягнення тієї чи іншої освітньої мети, викладач – створювати для цього умови.

Головне завдання педагога, особливо в адаптаційний період, – розкрити перед курсантами широке поле вибору, яке часто не відкривається перед людьми юнацького віку через їхній обмежений життєвий досвід, брак знань. Розкриваючи таке поле виборів, викладач не повинен та й не може приховати свого ставлення до того чи іншого вибору, але завжди має зберігати за курсантом право на самостійне прийняття рішення.

Зазвичай тривалість пристосування до нових соціальних умов у середньому становить 5–6 тижнів. Адаптаційний потенціал перевірявся за допомогою методики БОО-200 протягом вересня 2021 року, було проведено опитування першокурсників: наскільки важко їм вчитися у Військовій академії, яке показало такі результати:

Як видно із діаграми, більша половина курсантів на початку навчання має труднощі в навчанні (54%), але якщо викладач підтримує інтерес до навчання, то навчатися легко, так вважає 18% опитаних курсантів-першокурсників.

Курсанти мають певний перелік проблем щодо адаптації, пов'язаної з умовами військової служби і життєдіяльності, яка відбувається в межах військових статутів. Але процеси адаптації до навчального процесу у ВВНЗ у

них протікають менш болісно за постійної уваги з боку командирів та високої професійної мотивації – стати офіцером ЗСУ.

На всіх факультетах Військової академії, як видно із діаграми (див. нижче) навіть на початку навчального року адаптація курсантів досить висока – від 61 до 72% залежно від факультету, але має свої особливості, які ускладнюють цей процес до навчання та службової діяльності.

До таких особливостей належать:

1. Деяка невідповідність інформації про умови навчання та проходження військової служби в академії порівняно з уявленням про це абітурієнтів.

2. Знижена роль молодших командирів у процесі адаптації особового складу.

3. Недостатній рівень психологічної стійкості та рівень морально-ділових якостей вступників.

4. Різка зміна діяльності курсантів порівняно з цивільним життям.

Організація освітнього середовища ВВНЗ має специфічні умови навчання, тому повинна задовольняти такі вимоги: обов'язкове виконання вимог дисциплінарних Статутів, у яких регламен-

Рис. 1. Адаптація курсантів до навчання на початку вересня 2021 року

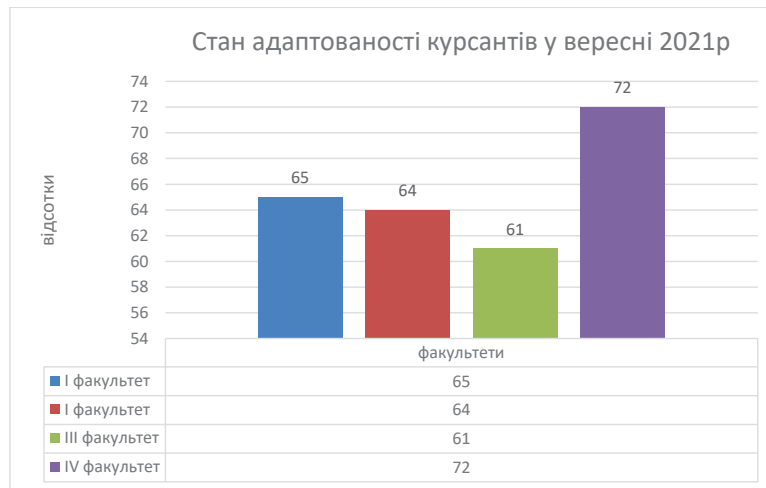

Рис. 2. Стан адаптованості курсантів у вересні 2021 р. по факультетах

товано всі дії; обов'язкова первинна підготовка курсантів; цілодобово регламентований режим ВНЗ протягом усіх років навчання; різновіковий склад курсантських груп із різною професійною мотивацією, соціальним походженням, різними рівнями загальноосвітньої підготовки; суворе дотримання принципу єдиної команди та службової субординації як у педагогічному процесі, так і поза ним; обов'язкове дотримання загальноновстановленого розпорядку дня, що регламентує практично весь час курсантів; проживання в гуртожитках казарменого типу, що супроводжується систематичним контролем за поведінкою та діяльністю курсантів; невеликий термін особистого часу курсантів, який, як правило, вони проводять у межах ВВНЗ; проходження курсантами протягом усього періоду навчання, служби, яка водночас є і практикою використання знань і вмінь, отриманих під час навчання.

Первинна адаптація проходить легше у курсантів, які мають належну фізичну підготовку, комунікаційні навички, добре розвинені вміння вольової регуляції та емоційну стійкість. Як правило, це – курсанти, які мають військовий досвід, проходили строкову військову службу або служили за контрактом. Разом із цим певні переваги в навчально-пізнавальній сфері мають курсанти – випускники загальноосвітніх шкіл. Отже, адаптація – важливий процес у новому колективі, який залежить від загальних властивостей нервової системи особистості, обсягу засвоєної навчальної інформації, вмінь курсантів планувати час на самостійну підготовку, а також від сформованості вмінь саморегуляції. Полегшення адаптації курсантів до особливостей освітнього середовища ВНЗ може бути забезпечене завдяки довузівській підготовці у закладах із первинною військовою підготовкою (військових ліцеях тощо).

Для попередження і подолання негативних наслідків дезадаптації начальниками всіх рівнів офіцерами структур морально-психологічного забезпечення проводились різноманітні заходи, що спрямовані на проведення комплексної психодіагностики, моніторинг морально-психологічного стану особового складу, тренінги із саморегуляції психофізичного стану, консультаційна робота, корекційно-відновлювальна та інші форми впливу. Важливу роль в адаптаційних процесах зіграла висока згуртованість курсантів та офіцерів, висока вмотивованість, які спостерігались із самого початку воєнного стану.

В умовах воєнного стану адаптаційні процеси курсантів-першокурсників відбувались досить швидко. Якщо порівняти результати анкетування курсантів за адаптаційним потенціалом станом на вересень 2021 року та адаптаційним потенціалом цих же курсантів у червні 2022 року в умовах воєнного стану, то можна зробити такі висновки, що, незважаючи на війну та труднощі військової служби у воєнний час, курсанти першого курсу навчання мають добрі показники адаптаційного потенціалу, тобто адаптаційний процес має позитивну динаміку, у середньому підвищення його становить від 61% до 94%, що дуже добре демонструє така діаграма:

Одержані результати тестування та анкетування свідчать про високий морально-психологічний рівень підготовки курсантів, їхній патріотизм, високий рівень мотивації до навчання у військовою ВНЗ. Адаптаційні труднощі в умовах воєнного стану загартували курсантів першого курсу, перевірили їхню готовність до виконання військової служби у воєнний час та підвищили їхню боєготовність.

З огляду на те, що у військових ВНЗ існує специфіка навчального процесу, командири викону-

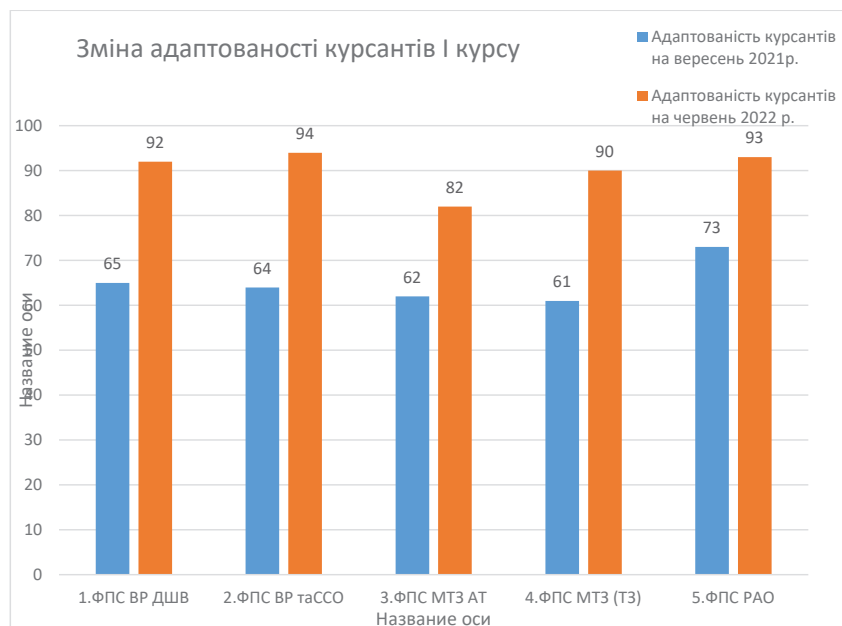

Рис. 3. Зміна адаптованості курсантів 1 курсу

ють роль і вихователів, і викладачів, тому команди підрозділів курсантів – начальники курсів, курсові офіцери, командири взводів є прямими їх начальниками, вони відповідають за адаптацію, виховання та якість навчання, військову дисципліну та виховання курсантів, знання й точне виконання ними вимог статутів Збройних сил України, розпорядку дня, мають право брати участь у розробленні й обговоренні основних питань навчальної, методичної, виховної, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; бути присутніми на всіх видах занять, що проводяться з курсантами підпорядкованих їм підрозділів. Саме тому дуже важливим стає взаємний тісний контакт діяльності командирів та викладачів, який включає контроль адаптаційних процесів та якості роботи командирів підрозділів (організацію самостійної роботи, підготовку до занять, іспитів тощо), що неодмінно буде впливати на якість засвоєння знань курсантами та покращення освітнього процесу у військових вищих навчальних закладах.

До ВВНЗ в основному вступають юнаки та дівчата, які свідомо зробили свій вибір професії. Цей вибір і є основою адаптації їх на початковому етапі навчання. Після вступу до навчального закладу вони проходять етапи пристосування до зміни зовнішніх і внутрішніх умов. Процес адаптації відбувається у військовому соціумі. Соціальна адаптація – це процес постійного пристосування до умов соціального середовища, а також одночасно і результат цього процесу. Адаптація курсантів до умов навчання у військовому виші у сучасних умовах набуває виключно великого

значення. Успішне подолання труднощів цього періоду являє собою одну із передумов до якісної професійної підготовки майбутнього військового фахівця. Чим ефективніше пройде процес адаптації, тим якісніше буде відбуватися підготовка військового спеціаліста до виконання професійних обов'язків. Тому формальний підхід до організації цього процесу приводить до дезадаптації, а це своєю чергою негативно відображається на моральному, психологічному стані курсанта. Процес адаптації є досить багатогранний та багатаєтний. Проходження адаптації можна умовно поділити на три етапи: фізіологічний, психологічний та соціальний. На фізіологічному рівні організують навчання таким чином, щоб навіть у разі збільшення фізичного навантаження, пов'язаного із заняттями фізичною підготовкою, несінням добового чергування, організацією господарських робіт, зберегти здатність організму молодих людей підтримувати свої параметри в межах, необхідних для нормальної життєдіяльності. На психологічному рівні – забезпечити моральний і психологічний стан курсантів у разі дії зовнішніх факторів. На соціальному рівні – забезпечити адаптацію до специфіки навчання, розпорядку дня, дисципліни, виконання навчальних та бойових завдань. Такий процес тільки у разі сприятливого розвитку приводить особу до врівноваженого соціально комфортного стану, який позитивно буде впливати на навчальну, виховну та службову діяльність. На наш погляд, складність початкового періоду полягає в тому, що всі, хто вступає до ВВНЗ, мають різну довузівську підготовку. На їхнє становлення як особистості

мають вплив різне соціальне оточення, сімейні традиції. В усіх курсантів різний темперамент, світогляд, погляди, сформовані риси характеру, різна стресостійкість, пріоритети в житті, здібності. Тому в процесі навчально-виховної діяльності викладачам та командирам слід враховувати, що у курсантів першого курсу процес адаптації до військової служби й навчання часто пов'язаний із негативними переживаннями, головними причинами яких є воєнний стан і обмеження свободи. Підкорення командирам, великі фізичні та психологічні навантаження, виконання військових Уставів, незвичний розпорядок дня, можливі конфлікти всередині колективу з однокласниками, психічна неготовність до різного роду змін. Курсанти переважно живуть відірвані від сім'ї, мають справу з новою системою навчання. Все перераховане може приводити до невпевненості у своїх силах, незадоволеності собою, яке може проявлятися в агресивній поведінці, стані депресії, зниженні активності, сумніву у виборі професії. Тому самими проблемними для курсантів на першому курсі є корінні зміни в їхньому житті та війна.

Для покращення рівня адаптаційного потенціалу відіграла роль практична робота командирів щодо формування курсантського колективу, саме тому до кінця першого курсу більшість курсантів володіють прагненням виробити навички роботи з людьми в умовах воєнного стану, а також загартування особового складу до щоденних фізичних та розумових навантажень високою адаптованістю до нових кризових умов, вони досить швидко виробили стратегію поведінки, стали більш кому-

нікабельними, емоційно стійкими та менш конфліктними. Також було визначено, що незначна частина курсантів (від 10 до 6%) ще недостатньо адаптувалися до нових умов навчання та потребує індивідуального підходу.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. У разі реалізації навчально-виховного процесу військового ВНЗ для підготовки і формування військових фахівців нового типу необхідно розглядати початковий період адаптації курсантів до навчання і професійної діяльності як один із важливих етапів роботи командирів та викладачів Військової академії. Саме в цей час відбувається процес формування моральних, патріотичних, психологічних та професійних якостей майбутнього захисника Батьківщини, командира; закладаються основи знань, умінь та навичок, військово-професійної підготовки, системних дій, визначаються шляхи розв'язання нових проблем та завдань, які будуть необхідні курсантам у майбутньому для успішного життя і служби в умовах як мирного життя, так і первинної адаптації курсантів. Підготовка курсантів повною мірою залежить від чіткості, наукового обґрунтування та високої організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, від якості викладання, умінь командирів та викладачів педагогічно грамотно та своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються як з окремими курсантами, так і з групами курсантів. Грамотно організований процес первинної адаптації курсантів дає можливість їм у майбутньому долати труднощі, які трапляються в періоди спеціалізації та професіоналізації у військовому ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бохонкова Ю.О. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до умов вищих навчальних закладів : монографія. Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2011. 199 с.
2. Левківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2001. 128 с.
3. Горліченко М.Г. Методика впровадження педагогічних умов адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах : навчально-методичний посібник. Одеса : ОІСВ, 2004. 81 с.
4. Буренкова К.В., Горліченко М.Г., Шевченко С.В. Розвиток асоціативного мислення під час викладання хімії для курсантів. *Інноваційна педагогіка*. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Одеса. 2022. № 46. С. 23–25.
5. Горліченко М., Буренкова К., Шевченко С. Актуальні проблеми викладання хімії у курсантів – першокурсників Військової академії. *Інноваційна педагогіка*. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2022. № 51. С. 164–167.

REFERENCES

1. Bokhonkova, Ju.O. (2011). *Socialjno-psykhologichna adaptacija pershokursnykiv do umov vyshhykh navchalnykh zakladiv: monoghrafija*. Lughansjk: Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalja [in Ukrainian].
2. Levkivsjska, Gh.P., Sorochynsjka, V.Je., Shtyfurak, V.S. (2001). *Adaptacija pershokursnykiv v umovakh vyshhogho zakladu osvity: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Lybidj [in Ukrainian].
3. Ghorlichenko, M.Gh. (2004). *Metodyka vprovadzhennja pedaghoghichnykh umov adaptaciji kursantiv do navchannja u vyshhykh vijsjkovykh navchalnykh zakladakh: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Odessa: OISV [in Ukrainian].

4. Burenkova, K.V., Ghorlichenko, M.Gh., Shevchenko, S.V. (2022). *Rozvytok asociatyvnogho myslennja pid chas vykladannja khimiji dlja kursantiv*. Innovacijna pedaghoghika. Prychornomorsjkyj naukovo-doslidnyj instytut ekonomiky ta innovacij. Odesa. № 46. Pp. 23–25.
5. Ghorlichenko, M., Burenkova, K., Shevchenko, S. (2022). *Aktualjni problemy vykladannja khimiji u kursantiv – pershokursnykiv Vijsjkovoji akademiji*. Innovacijna pedaghoghika. Prychornomorsjkyj naukovo-doslidnyj instytut ekonomiky ta innovacij. Odesa. № 51. Pp. 164–167.